

כאייל תערוג

פרשת שבוע לעילוי נשמת אייל חבורך מויטו הי"ד

פרשת וישב / הלל נמדר בשם חברי שבט מורשה בית גמליאל

אחד התחביבים שלי בשחרית של שבת הוא למצוא את הקשר שבין פרשת השבוע לבין ההפטרה. הפטרת פרשת וישב (בספר עמוס) מתחילה בפסוק: "כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שַׁלְשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ; עַל־מִכְרָם בְּלֶסֶף צְדִיק וְאֶבְיוֹן בְּעֵבֹר נַעֲלִים".

הקדוש ברוך הוא, דרך הנביא עמוס, מבשר לבני ישראל כי על שלושת החטאים המרכזיים שביצעו – עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים – ביכולתו לסלוח. ואולם, על החטא הרביעי, ה' אינו מסוגל למחול. רד"ק מסביר: "אע"פ שעברו על שלש עבירות חמורות, והם עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, לא נחתם גזר דינם לפני להחריב ארצם ולהגלותם על ידי מלך אשור, אלא על [...] הרביעי, ועליו הענישם על כל מה שעשו". לכאורה, כבר בפסוק הראשון של ההפטרה – התחביב שלי בא על סיפוקו.

פרשת וישב מלאה בסיפורים אייקוניים, קאנוניים, מרכזיים במסורת היהודית – אך אולי המרכזי שבהם הוא סיפור מכירת יוסף. יוסף מחפש את אחיו אשר רועים את הצאן, וכשהם רואים אותו מתקרב – גמלה החלטה בליבם להמיתו: "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו הֲנֵה בָּעַל הַחֲלָמוֹת הַלְזָה בָּא: עֵתָה לְכֹוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְנִשְׁלַחֵהוּ בְּאֶתֶד הַבְּרוֹת וְאִמְרֵנוּ תִּיהֵ רָעָה אֶכְלָתָהוּ וְנִרְאָה מֶה יִהְיֶה חֲלֹמֹתָיו". לפי הסיפור הידוע, ראובן – הבכור, האחראי – רוצה להציל את יוסף אחיו, ומציע שבמקום להרוג אותו, ישליכוהו האחים אל הבור. וכך הם אכן עושים – מפשיטים את יוסף מכותונת הפסים שאביהם הכין עבורו, ומשליכים אותו אל הבור שאמנם ריק ממים – אבל נחשים ועקרבים יש בו (רש"י).

לאחר המעשה האחים יושבים לאכול לחם. הם נושאים עיניהם ורואים שיירת ישמעאלים, שלפי הבנתם – נמצאת בדרכה מצרימה. יהודה מזהה הזדמנות, ומפציר באחיו: "מִה־בְּצַע כִּי נַהַרְגְךָ אֶת־אֲחִינוּ וְנִכְסִינוּ אֶת־דָּמֹ: לָכֵן וְנִמְכְּרֵנוּ לַיִשְׁמַעְאֵלִים וְיִלְנֹוּ אֶל־תְּהֵי־בֹו כִּי־אֲחִינוּ בְּשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֲחִיו". אם כן, נראה שהתעלומה באה על פתרונה. בפרשה מסופר על מכירת יוסף הצדיק, ובהפטרה מתאר הנביא עמוס כי הפשע שעליו הקב"ה לא יכול לסלוח הוא על מכירת צדיק בכסף.

ואולם, קריאה פשוטה של הפסוקים מוכיחה כי לא כך הדבר. פשט המקרא קובע כך: "וַיַּעֲבְרוּ אַנְשֵׁים מִדְּיָנִים סְחָרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת־יוֹסֵף מִן־הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת־יוֹסֵף לַיִשְׁמַעְאֵלִים בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת־יוֹסֵף מִצְרָיִמָה". ולא זו בלבד – "וַיֵּשֶׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין־יוֹסֵף בְּבוֹר וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו; וַיֵּשֶׁב אֶל־אָחִיו וַיֹּאמֶר הִלָּד אֵינֹו וְאֵנִי אֵנָה אֲנִי־בָא". אם כן, בניגוד למה שמלמדים אותנו בגן מיכל, האחים לא מכרו את יוסף. כותב על כך הרשב"ם – "בתוך שהיו יושבים לאכול לחם ורחוקים היו קצת מן הבור לבלתי אכול על הדם וממתינים היו לישמעאלים שראו, וקודם שבאו הישמעאלים עברו אנשים מדיינים אחרים דרך שם וראוהו בבור ומשכוהו ומכרוהו המדיינים לישמעאלים, ויש לומר שהאחים לא ידעו".

כלומר – חזרנו לנקודת האפס. התעלומה איתה פתחנו, נותרה בעינה: אם האחים לא מכרו את יוסף הצדיק, אז למה באה ההפטרה הזו, שמדברת על "מכרם בכסף צדיק"?

אז המשכתי לפסוק הבא בהפטרה, בו ממשיך עמוס ומפרט את פשעי ישראל, שבגינם הקב"ה גוזר עליהם גלות. "הַשְּׂאֵפִים עַל־עַפְרָאֲרָץ בְּרָאשׁ דְּלִים וְדָרָף עֲנִים יָטוּ וְאִישׁ וְאִישׁ יִלְכּוּ אֶל־הַנְּעִרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קְדֹשִׁי". יוריקה! בפרשה הזו, העמוסה לעיפה בסיפורי יסוד במסורת היהודית, נכלל סיפור אייקוני נוסף – פרשת יהודה ותמר.

נזכיר בקצרה – מיד אחרי מכירת יוסף, הפרשה עושה "קאט" וממקדת את המצלמה על דמות אחרת – לא על יוסף או על עלילותיו במסע למצרים, אלא באחיו יהודה. הפרשה מספרת שיהודה ירד מאחיו, והגיע למקום בשם ח'ירה. שם הוא פוגש אישה כנענית, ולהם נולדים 3 בנים – ער, און, ושלמה. הפרשנים מפרשים שהדבר בא כדי להראות לנו שבגלל רעיון המכירה – אותו הגה יהודה – ומשהבינו האחים את טעותם, הם כעסו על יהודה והורידו אותו ממעמדו ביניהם.

בניו של יהודה גדלים, והוא מוצא לבנו הגדול, ער, אישה – תמר. אך לפני שהזוג המאושר מספיק להביא ילדים, ער עושה הרע בעיני השם, והקב"ה ממית אותו. יהודה מטיל על בנו השני – און – את מצוות ייבום גיטתו תמר, על מנת להקים לאחיו זרע. בפועל, און מסרב למלא כמו שצריך את מה שהוטל עליו – והקב"ה ממית גם אותו. יהודה רואה ששני בניו מתים, ומפחד ששורש כל צרותיו הוא תמר. לכן, הוא לא נותן לה את בנו השלישי, שלה, אלא אומר לה לשבת אלמנה עד שיגדל הילד, במטרה למנוע אותו ממנה.

תמר עושה כאשר ציווה אותה יהודה, ובחלוף זמן מה מתה גם אשתו של יהודה. תמר נזכרת ששלה גדל, ועדיין לא ניתן לה לבעל – ומחליטה לעשות מעשה. היא הולכת למקום שיהודה נמצא בו, ומכסה פניה על מנת שלא יזהה אותה. יהודה, שהתאלמן, מבקש לשכב איתה ושואל מה תרצה בתמורה לך. הוא מציע לה גדי עיזים, והיא מבקשת – כערובה זמנית – "את חֲתָמָךְ וּפְתִילֶךָ וּמִטֶּה אֶשֶׁר בְּיָדְךָ". יהודה מסכים, והיא מתעברת ממנו. לאחר זמן מה, כשיהודה מנסה לשלם לה את החוב, אנשיו לא מצליחים למצוא את הקדשה שיהודה היה איתה. יהודה לא רוצה להקים מהומה וליתן פומבי להרפתקאותיו, ומחליט לשכוח מהעניין ולהפקיר את חותמו ופתילו ומטהו, מבלי להמשיך בניסיון לתור אחריה.

כעבור כשלושה חודשים, כשההיריון של תמר ניכר, משרים ליהודה "זנתה תמר כלתך". יהודה שומע את זה, וכמיטב המסורת – מצווה "הֲצִיאֶנָה וְתִשְׁרָף". רגע לפני ביצוע גזר הדין, תמר שולפת את סימני הזיהוי שיהודה הפקיר אצלה – החותם, הפתילה, המטה – ומעמתת אותו עם מעשיו: הן עם העובדה שהוא הוא שזינה איתה, והן על שלא הביא לה את שלה. ואכן, "וַיִּבֶר יְהוָה וַיֹּאמֶר צְדָקָה מִמֶּנִּי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נִתְּתִיָּה לְשֵׁלָה בְנִי".

אם כן – זה הקשר לפרשה! יהודה ובניו היו מעורבים באותה אישה, ובכך "אִישׁ וְאִבּוֹ יִלְכוּ אֶל־הַנְּעֻרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קְדֹשִׁי". בכך שיהודה לא נתן את בנו שלה לתמר, הוא הפר את דיני היבמות, ועל כך העניש אותו הקדוש ברוך הוא. הסמיכות בין פרשיית מכירת יוסף לפרשיית תמר ויהודה באה ללמדנו כי "עבירה גררה עבירה", ויהודה – שהציע למכור את אחיו הקטן לישמעאלים – נענש במות בנו, ובהוספת חטא על פשע.

אך לא הסתפקתי בכך, וביקשתי לברר מהי המשמעות של המשפט "וְאִישׁ וְאִבּוֹ יִלְכוּ אֶל־הַנְּעֻרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קְדֹשִׁי". מצאתי שהביטוי "חלל את שם קודשי" מופיע בכתובים פעם נוספת, בספר ויקרא, בהקשר של עבודת המולך: "כִּי מִזְרְעוֹ נִתֵּן לְמִלְכָּה, לְמַעַן טַמֵּא אֶת מִקְדָּשִׁי, וְלַחַלֵּל אֶת שֵׁם קְדֹשִׁי". לאור זאת, דרשו הפרשנים כי דברי עמוס מתייחסים לאב ובנו שבאים לאותה אישה כאקט פולחני – כעניין של עבודה זרה, ולא כעניין של סיפוק צרכים. לכן, גם קצה החוט הזה לא מוביל למסקנה בדבר הקשר שבין הפרשה לבין ההפטרה, שכן לא מתקיים ביהודה היסוד הנפשי "למען חלל את שם קודשי".

כלומר, עדיין, העניין לא מתכנס לכדי מסקנה. טרם הגעתי להבנה מדוע החליטו חז"ל לחבר בין פרשת וישב לבין נאום התוכחה של הנביא עמוס. בצר לי, חזרתי לפסוק הראשון – "על מכרם בכסף צדיק" – משום שעל אף שהוא לא מתאים כמו כפפה ליד של הפרשה, לעובדה שמופיע בהפטרה ביטוי כל-כך דומה לעניין הפרשה – חייבת להיות משמעות.

אז פניתי לברר, מהו אותו פשע רביעי שעליו הקב"ה פשוט לא יכול לסלוח – מה המשמעות של "מכרם בכסף צדיק". גיליתי שהמפרשים תמימי דעים בעניין הזה – רש"י, ר' יוסף קרא, אבן עזרא, רד"ק – כולם מסכימים שהפשע הרביעי הוא הטיית משפט. הכרת פנים במשפט. זו הפרשנות של המונח "על מכרם בכסף צדיק". "הדינין היו מוכרין את מי שהיה זכאי בדין בכסף שחד שמקבלין מיד בעל דינו" [רש"י]; "אם שני בני אדם באים לדין, האחד צדיק והאחד רשע, והם לוקחים שוחד מן החייב להצדיקו בריבו ולחייב את הזכאי בריבו – בדבר זה הם מוכרים בכסף צדיק" [ר' יוסף קרא, מחכמי צרפת במאה ה-12]; "על השופטים ידבר: כשיבואו לדין, ימכרו הצדיק בשביל הכסף שלוקחין מן הרשע; כלומר: מטים המשפט ולא ישפטו ביושר" [אבן עזרא]; "על מכרם צדיק בדינו, וכן 'ויסלף דברי צדיקים'" [רד"ק].

אם כן, זהו החטא הגדול, שהרגיז את הקב"ה עד כדי שהוא לא יכול היה לסלוח – לא עליו, וכתוצאה מכך גם לא על שלושת החטאים המרכזיים האחרים. בהקבלה לעולם המשפט הפלילי, בגין שלושת החטאים – שפיכות דמים, גילוי עריות ועבודה זרה – גזר הקב"ה על בני ישראל מאסר על תנאי. כשעברו בני ישראל על החטא הרביעי, הקב"ה נותן להם עונש הן על החטא הזה, והן "מפעיל את התנאי" ומעניש אותם גם בעבור שלושת החטאים.

וכעת, נותרה השאלה – איך זה מתקשר לפרשה שלנו? איפה בפרשה שלנו ראינו הכרת פנים במשפט? ובכן, בסיפור יהודה ותמר. הדבר אף כתוב במפורש – "ויכר יהודה". יהודה הכיר פנים במשפט. יהודה שינה את פסק הדין שלו ביחס לתמר, מרגע שגילה שהוא עצמו נוגע בדבר. בתחילה פסק עליה מיתה בשריפה, אך מרגע שגילה שגם לו יש יד בדבר – הכיר את פניה במשפטה, וזיכה אותה מאשמה.

הדבר לא נתן לי מנוח. כיצד ניתן להגיע למסקנה שמלמדת קטגוריה כה חריפה על אחד מאבות האומה? בכל זאת, יהודה לא היה נגוע בשחיתות מיסודו. לא ייתכן להיות שהסיבה לכך שזיכה את תמר היא ש"דאג לעצמו", וניסה להתרחק מ"לכלוך". אם כן, מדוע זיכה יהודה את תמר?

נזכיר – יהודה אומר "צדקה ממני כי על כן לא נתתיה לשלה בני". מסביר רש"י, "כי על כן לא נתתיה – כי בדין עשתה, על אשר לא נתתיה לשלה". כלומר, הסיבה שיהודה מזכה את תמר הוא כי לא היה פה מעשה של זנות. כמאמר יהודה – "צדקה ממני"; רש"י, רמב"ן ורד"ק מפרשים את הפסוק "צדקה; ממני". צדקה תמר – ממני היא מעוברת.

ולמה אין המדובר בזנות? דווקא בגלל אותו "ממני". כמו שמפרש הרלב"ג, "צדקה ממני, כי כן היה נהוג קודם מתן תורה, שהיותר קרוב – מייבם, והיא השתדלה שיגיע לה ממני היבום". כלומר, באותם ימים, לפני מתן תורה, נהוג היה כי אב יכול לייבם את אלמנת בנו. אומר זאת גם הרמב"ן – "שלא נתתיה לשלה בני, והטעם, כי שלה הוא הייבם, ואם לא יחפוץ לקחת את יבמתו, אביו הוא הגואל אחריו". כלומר, מעשה תמר – לא היה מעשה של זנות, אלא מעשה של עמידה על זכותה לייבום ולהקמת זרע. בכך שהקימה זרע מאביו של בעלה המנוח, קיימה את מנהגי הייבום שהיו קיימים לפני מתן תורה, ולמעשה לא נפל רבב במעשיה: זה לא היה מעשה זנות, אלא מעשה ייבום. לכן זיכה אותה יהודה – כי ידע שלא זנתה תמר כלתו.

ואולי זה מה שהפטרה רוצה לספר לנו – כמו שלא היה מדובר במכירת צדיק בכסף במובן המילולי (כאמור, האחים בסופו של דבר לא מכרו את יוסף); וכמו שלא מדובר באיש ואביו שהולכים אל הנערה למען חלל את שם השם (כאמור, הכוונה היא לאקט פגאני-פולחני, אותו בוודאי לא ביצע יהודה) – כך יהודה לא עבר על האיסור המגולם ממשמעות הביטוי "מכרם בכסף צדיק", ולא הכיר פנים במשפט. כמו שמכירתו של יוסף, שתחילתה נדמית בטעות כחטא, הובילה לירידת יעקב ובניו מצרימה, שהובילה לעבודות מצרים, שהובילה ליציאת מצרים, לניסים ולנפלאות, לחזרת בני ישראל לארצם ולגאולה – כך גם יחסיו של יהודה עם תמר, שתחילתה נדמית בטעות כחטא, הובילה להולדתו של דוד המלך, להולדתו של שלמה המלך, לבניין בית המקדש ולגאולה.

לפני כמעט שנה איבדנו את יקרנו – הבן, האח, הנכד, החבר, המפקד, האחייך, הדוד האהוב – אייל מבורך טויטו. אנחנו, החברים, איבדנו צלע. האובדן העצום, שאינו ניתן לאומדן במילים, מלווה אותנו בכל יום, בכל שעה, בכל רגע, בכל צעד משמח בחיים, בכל מעמד משמעותי. עקרונות הצדק והמוסר של אייל היו נר לרגליו. הוא ביקש להנחיל אותם לפקודיו, כפי שהשתקף באופן מוחשי מאין כמותו בקטעי יומן המלחמה שהוקראו באזכרת ה-30 לנופלו. אייל ידע מה הדרך שלו, צעד בה, וביקש להצמיד בה את סובביו – החברים, המשפחה, החיילים. היה זה בלתי אפשרי שלא ללכת בעקבותיו. אנחנו מקווים שעלון שבועי זה – **כאייל תערוג** – יוכל לשקף רעיונות, עקרונות וערכים שאייל היה מזדהה איתם ומזוהה איתם. בצדקת הדרך שלו, ביושרה המקצועית שלו, במצפן המוסרי האינטגרלי שלו שטבוע בו משחר הולדתו, אייל שימש לכולנו שמש, והדליק את הנרות של כולנו מהאור שלו, בבחינת "זה נהנה וזה אינו חסר".

יהי רצון שנתברך במעלותיו הטובות והכה-רבות של אייל.